

Autor: Karel Veliký

List (1789–1846) přišel první s reakcí jak proti anglické klasické ekonomii (tj. liberalismu), tak proti prvotním socialistům, které marxisté později dehonestovali přívlastkem „utopičtí“. **Kritika klasické školy**, hlavně díla jejího zakladatele Adama Smitha, **spočívá především v tom, že bere v úvahu jen přímé hospodářské činnosti** (totiž fyzickou práci a spoření + spekulaci o rentě, zisku a mzdě), kdežto List považuje za ekonomicky významné prvky též politiku a veřejné instituce („od policie k náboženství“). Sám tento přístup, který se neomezuje na tržní hodnoty, nazývá „vítězstvím nad materialismem“. Vystupuje též proti „desorganizujícímu partikularismu a individualismu klasiků“, tj. proti nauce, že soukromý zájem jednotlivých občanů je vždy nejlepším určovatelem hospodářské činnosti státu. List naopak zdůrazňuje činitele skupinové, na prvním místě národní.

Národní myšlenka

Fakt, že liberalismus a priori ignoruje národní zvláštnosti – národ je mu, slovy Thomase Coopera, pouhým „gramatickým vynálezem“ [1] –, a definuje člověka především jako „individuum“ byl pro vlastence Lista nepřijatelný. Na rozdíl od teze liberální ekonomiky o atomistickém sloučení jednotlivců, tedy od kosmopolitismu, který neuznává ani povahu národa ani nebere zřetel na uspokojení jeho zájmu, i na rozdíl socialistů, kteří hlásají kooperaci mezi „třídami“ liberalismem vyvlastňovaných „proletářů všech zemí“, chápe List ve své hospodářské teorii národ jako „původní jednotu“. To je zřejmé novum, neboť i hospodářství *ancien régime* bylo orientováno podle všemožných hledisek a zájmů (buď absolutistických vládců a jejich dynastií, individuálně-kosmopolitně, nebo zcela všeobecně, univerzálně společensky), ale jen velmi málo národně. Naproti tomu Listova nauka je vybudována na myšlence národa a jeho boj proti klasice – liberalismus přece mluví rád o „lidstvu“ – je postaven na „skutečnosti mnoha národů“.

Teprve Listem tedy nabylo vnější označení „národní hospodářství“ obsahové oprávnění, teprve jím se stal národní zřetel důležitým činitelem hospodářského života jako vedoucí hledisko všech hospodářských úvah. Až s ním proniká ponenáhlu do popředí dělení (od poloviny 19. století stále důsledněji sledované) mezi jednotlivým hospodářstvím, společenským hospodářstvím, světovým hospodářstvím a hospodářstvím národním. A v tomto všeobecném posunutí vůdčích hledisek je také třeba vidět teoretický význam Listova díla.

Autarkismus

Praktickým významem vyplývajícím z prvního je, že List ve svém díle *Národní systém politické ekonomie* (1841) vyjádřil ideu vytvoření německé celní unie, tj. jednoho národního trhu a cel, jejíž realizaci prosadila v roce 1854 pruská vláda. [2] Popisuje zde rovněž výchovný protekcionismus, který má zachovávat národní produkty, rozumná státní cla k ochraně rozvíjejících se odvětví národního hospodářství [2b] a především „organické pojetí národa“ jako „přirozeného mezistupně mezi jednotlivci a lidstvem“. Zároveň zde ovšem uvádí problematickou kategorii „normálního národa“, pro všechny větší národy údajně platný „normální stav v sobě dokonalého národa“, který určuje převážně staticky. [3] Velmi obecně lze říci, že „národní dokonalost“ vytváří zejména rovnoměrně vyvinutá „dvojramennost“ [Zweiarmigkeit], tzn. rovnováha průmyslu a zemědělství. Pak je „tělo národa“ pro Lista úplné: má harmonii a je zárukou trvání a soběstačnosti i pro „válečný případ“.

Evropa

Podobné úvahy však Lista přivedly k závěru, že za panujících světových poměrů nemohou jednotlivé evropské státy udržovat svou samostatnost a nezávislost proti Britskému impériu vlastními silami a prostředky. Listovo dílo tak – jen zdánlivě paradoxně – obsahuje i základní prvky evropského „kontinentálního“ hospodářského systému, jehož nutnost ostatně zaznamenává již ve zmíněné knize *Das nationale System der politischen Ökonomie*: „Pevnému sjednocení evropského kontinentu nestojí však dnes nic tolik v cestě jako okolnost, že jeho centrum stále ještě nezaujímá přirozeně mu patřící postavení. [...] Kdyby Německo utvořilo s příslušnými pobřežními státy Holandskem a Belgií a dále se Švýcarskem mocnou obchodní a politickou jednotu, mohlo by zaručit evropské pevnině dlouhodobý mír a zároveň tvořit středisko trvalé kontinentální spolupráce.“ A dále: „Je nyní již jasné a bude vždy jasnější, že myšlenka kontinentálního systému se stále vrací, a že nutnost jejího uskutečnění naléhá tím silněji, čím více stoupá anglická převaha.“ Listův podrobný kritik A. Sommer označil „kontinentální alianci“ za politickou osu Listova systému. **Jádrem této Sommerem nazývané „německé teorie“ je dáno nacionalismem jako cestou k unii.** Skutečný cíl nacionálního systému je tak supranacionální, „evropský“. [4] Nacionálním by se mohlo nazývat jen soutěžní úsilí, ale **skutečně národní je vlastně jen jakost a struktura tohoto úsilí.** List se tak obrací proti vypjatému sobectví, jakožto pohonu evropských národních hospodářství, jejichž úplnost vidí v tom, že rozkvět jedné části je podmíněn vzestupem ostatních, a zároveň dokazuje, že jen národ jako jednota mnoha generací může plnit veliké úkoly, jež mu zaručují nejen hospodářský vzestup, ale i bezpečnost a kontinuitu.

Evropská autarkie

Zkoumat nakolik se tento Listův politický názor kryje s ekonomickou teorií jeho soustavy a poukazovat na jejich rozpory by nás zavedlo daleko. Z dnešního souhrnného pohledu je koneckonců v pravém slova smyslu politické a tudíž dlouhodobé hledisko důležitější než sama hospodářská metoda. [5] Vždyť List již před více jak 150 lety vyslovil politickou ideu, jejíž realizace je dnes jedním z předpokladů přežití evropských národů před prodlužujícím se stínem asijských obrů. Z občanské války v letech 1914–1945 vyšla Evropa poražena a rozdělena mezi vítězné mocnosti, které v ní upevnily své systémy. [5b] Po kolapsu byrokratického socialismu sovětského typu (1989) tu vládne angloamerický liberalismus, jehož sjednocování světa mezinárodním obchodem je nejen velmi nedokonalé, ale pro národy jako takové i smrtící (od „Multikulti“ k „Monoculture“). [6] Paradigma kontinentu osvobozeného od jeho nadvlády tedy zůstává. List sám sice nikde přímo o evropském státu či národě nehovoří, avšak „o velkém celku, který s ostatními celky stejného druhu {míní tehdejší Britské impérium} je jen potud ve styku, pokud je to prospěšné jeho zvláštním společenským zájmům“, ano: to je odkaz, který tento muž nacionalistům, kteří skutečně myslí v prvé řadě z pozic národností a ne státní prestiže, o autarkii zanechal. [7]

Poznámky:

1. Je opravdu náhoda, když takový Ernest Gellner, autor spisku *Národy a nacionalismus*, pro něhož jsou národy pouze „umělý konstrukt“ 19. století, je prezentován jako „jeden z velkých myslitelů v anglosaských filozofických a společenských vědách“? Velký byznys, který se orientuje na chamtivost, zisk a vykořisťování, každopádně nemůže být více potěšen, než když profesionální filozofové a vědci takto „dekonstruktivisticky“ oznamují, že žádné trvalé či opravdové hodnoty neexistují, že vše je relativní, nebo že hodnoty – kam jistě patří i rodný národ – koneckonců nejsou ani důležité.

2. V Německu platilo do té doby 38 mýtných řádů – ačkoliv 27 z 35 států bylo zapojeno do Bundu pod vedením Pruska – i nejmenším knížatům byla dána možnost zřizovat celní uzávěry. Chtěl-li obchodník dovést své zboží z Hamburku do Vídně nebo do Švýcarska, musel po cestě zaplatit cla osmkrát až dvanáctkrát!

2b. Francie, Holandsko a Rusko se uzavřely proti anglickému dovozu vysokou celní ochranou, takže Anglie většinu svého vývozu směřovala do Německa, kde své výrobky prodávala za velmi nízké ceny. Tím byla ohrožena existence mnohých tamních průmyslových odvětví. Jednotlivé malé německé státy sice postupně také sáhly k celní sebeobraně, aniž by přitom ovšem braly zřetel k zájmům sousedních členů Bundu...

3. Tzn. výpočtem všech vlastností, jež jsou podle něj předpokladem dokonalosti. Listův pojem normálnosti kritizoval zejména Ch. Rist jako jednu „z nejneurčitějších a nejdvojsmyslnějších představ politické ekonomie“. Představa „normálního“ národa pro něj není o nic přesnější než představa normální mzdy či normální ceny, které byly podnětem nekonečných sporů.

4. V meziválečném období se nacionalistickou (ale zároveň i tradicionalistickou) cestu

k evropské jednotě pokoušela vytyčit Europäische revue, viz náš článek Karl Anton Rohan: Mezi dvěma kříži, v: *Národní myšlenka* č. 46/2009.

5. List přirozeně začínal jako revoluční liberál, chtěl přece Německo osvobodit z pout *ancien régime*, aby neupadlo do postavení jakési kontinentální britské kolonie. Brzy si však uvědomil, že Německo (a potažmo Evropa) by měly jít v této obraně proti Britskému impériu vlastní, specifickou cestou (*Sonderweg*). V oblasti ekonomie tak provedl to, co Kant, Hegel či Fichte v oblasti filozofie a státovědy a např. Tönnies ve společenských vědách. Důraz na celek (vše, co ve světě existuje, existuje jako celek!) a organično, ať už jde o „etický stát“ či „pospolitost“, zřetelně odlišuje „německou cestu“ od egoistického a mechanického *Manchestertum*, jak v Německu liberalismus nazývali. Pregnantně tento rozdíl vystihuje Spengler, když se ptá: „Máme dát před Kantovým kategorickým imperativem ´jeden tak, aby se maximum tvého jednání mohlo stát obecným zákonem´ přednost Benthamovu ´jeden tak, abys měl úspěch´?“ (*Pruský socialismus*)

5b. Již I. světová válka byla některými německými národohospodáři (Naumann, Sombart) interpretována jako obrana prvotního anglického kapitalismu před „disciplinovaným kapitalismem“ německým. V roce 1920 Spengler v závěru *Pruského socialismu* shrnuje: „Rozhodující otázka nejen pro Německo, ale pro svět, která musí být v Německu pro svět řešena, zní – má v budoucnosti vládnout obchod státu (což znamená prodejnost vlády soukromému vlastnictví) nebo stát obchodu?“ Tato otázka byla vyřešena v roce 1945 dobytím Říšského kancléřství... Avšak krach radikální německé *Sonderweg* a později i marxistického komunismu, resp. reálného socialismu přece neznamena, že angloamerický liberalismus zůstane jednou provždy bez alternativ!

6. Dogma neomezeného a stálého „růstu“ pak dělá z liberalismu nejnebezpečnější doktrínu vůbec, poněvadž hrozí zničit samotnou ekumenu! Připomeňme si, že v Německu již ve třicátých letech modernizační tendence obsahovaly výraznou ekologickou složku, jejíž kořeny sahají do Listovy doby (Ernst Arndt – *O ochraně lesů a péči o ně*, 1815, Wilhelm Riehl – *Pole a les*, 1853). Samotný termín ekologie zavádí zoolog a vitalista Ernst Haeckel roku 1867, v roce 1913 vydává Ludwig Klages klíčovou studii *Člověk a Země*.

7. List však rozhodně nebyl jen teoretikem, žil takřka dobrodružně. Pro své názory a postoje byl nejprve donucen vzdát se profesorského místa na univerzitě a později byl dokonce odsouzen na 10 měsíců. Z vězení uprchl do Ameriky, kde těžbou uhlí zbohatl a domů se vrátil jako americký konsul v Bádensku. Stál mj. u zrodu organizace železniční dopravy v Německu, z jeho iniciativy byly vystavěny důležité dráhy, např. Lipsko – Drážďany nebo Berlín – Hamburk. Dal též podnět k založení *Staatslexikonu*, kam poté přispíval. Když ovšem těžba v Americe ustala, marně hledal zajištění ve státních službách. Pracoval proto jako novinář, nejprve v Paříži, pak v Augšpurku. S podlomeným zdravím se nakonec rozhodl pro smrt zastřelením.

Literatura:

Miloš Stádník, *Friedrich List – první teoretik autarkismu*, Praha 1941.

Nouvelle École č. 45: Economie

Slovník národohospodářský, sociální a politický, II. díl, Praha 1931, s. 613